

KOSZAJEC

Koszajec należy do starszych miejscowości w obecnej gminie Rybno. Pierwsze wiadomości odnajdujemy w wizytacji diecezji gnieźnieńskiej z lat 1511 i 1512. Zapisano tam miejscowość *Kossaczyecz*¹. Nazwa pochodzi od staropolskiego określenia „kosaciec”, czyli roślina².

Założycielami wsi byli prawdopodobnie Brzozowscy herbu Belina z pobliskiego Brzozowa. Właśnie oni byli pierwszymi dziedzicami Koszajca. Spis podatkowy z 1578 roku potwierdza, że wieś powstała niedługo wcześniej, ponieważ liczyła wtedy zaledwie 1 i pół włóki ziemi. Jej właścicielami byli: Jakub i Stanisław Brzozowscy. Nazwę zapisano jako *Kosaciec*³.

Koszajec jako jedyna historyczna miejscowość w obecnej gminie Rybno, nie był związany z parafią Rybno, ale z parafią w Brzozowie⁴.

Jak wspomniano założycielami wsi oraz jej dziedzicami byli Brzozowscy herbu Belina. Na początku XVII wieku nastąpiły zmiany własnościowe. Pod datą 1616 roku w genealogii Brzozowskich można odnaleźć informacje, iż Samuel Brzozowski syn Andrzeja sprzedał część tej wsi Magnuskiemu⁵. Jednak w genealogii Magnuskich pod tą samą datą jest informacja, że Jan Łoza Magnuski sędzia grodzki płocki sprzedał część tej wsi....Brzozowskiemu⁶.

Zapewne stało się jednak tak, że Koszajec trafił w ręce Magnuskich herbu Abdank. Brzozowscy w XVII wieku wyemigrowali z tych okolic, głównie na ziemie wschodniej Rzeczypospolitej, natomiast w wielu wsiach ziemi gostyńskiej i sochaczewskiej zamieszkali Magnuscy. Posiadali oni ówczesznie wiele urzędów i godności w tej okolicy⁷.

Na przełomie XVII i XVIII wieku Koszajec kupili Łączyńscy herbu Kościeszka. Dziedziczył tu zapewne Józef Łączyński podstoli gostyński. Łączyński ożenił się z Heleną Niemojewską i miał wielu synów. Łączyński kupił też pobliskie Rybno i obie te wsie stały się jednym z wielu dziedzicznych majątków Łączyńskich⁸.

Po śmierci Józefa Łączyńskiego dobra Rybno przejął jego syn Antoni, więc zapewne Koszajec również należał do Antoniego. Łączyńscy w tym czasie byli bardzo bogatym i utytułowanym rodem. Synem Józefa, a bratem Antoniego był Ludwik, który zrobił wielką karierę na dworze cara Piotra Wielkiego, był ambasadorem w Londynie i Wiedniu, zawierał sojusze między Rosją a Austrią. Właśnie jemu miały się należeć wsie Łączyńskich w ziemi gostyńskiej ale zrzekł się ich na rzecz braci w tym Antoniego (Rybno i Koszajec należały do ziemi gostyńskiej)⁹.

Antoni Łączyński w 1748 roku został skarbnikiem gostyńskim, potem również łowczym i chorążym gostyńskim. Z ramienia sejmu działał z wielu komisjach sejmowych. Ożenił się z Konstancją Stęmpkowską i miał wielu synów¹⁰. Jednak w wyniku podziałów

¹ Wójcik Urszula, *Nazwy miejscowe.....*, s. 79

² Tamże

³ *Źródła Dziejowe.....*, s. 202

⁴ Tamże

⁵ Boniecki A, *Herbarz.....*, t. 2, s. 196

⁶ Boniecki A, *Herbarz.....*, t. 16, str. 250: *Magnuscy h. Abdank*

⁷ *Rodzina, Herbarz szlachty polskiej, opracowany przez Seweryna hrabiego Uruskiego (Armorial of Polish Nobility by Severin count Uruski).*, T. 1-14, Warszawa 1906, tom X, s. 106

⁸ Boniecki A. *Herbarz.....*, t. 15, str. 277: *Łączyńscy h. Kościeszka i Nałęcz*

⁹ tamże

¹⁰ Boniecki A. *Herbarz.....*, t. 15, str. 277: *Łączyńscy h. Kościeszka i Nałęcz*

rodziny Koszajec i Rybno nie objęli jego synowie, ale jego młodszy brat Konstancy i jego potomkowie¹¹.

Konstancy Łączyński karierę zaczynał jako pułkownik wojsk koronnych (taki stopień nie wiązał się z wykształceniem wojskowym ani doświadczeniem, wystarczyło za niego dobrze zapłacić, a Łączyńskich było na to stać, przyp. L.Z.). W 1765 roku Konstancy otrzymał urząd podstolego gąbińskiego, uzyskał jeszcze inne urzędy i w 1780 roku został stolnikiem gostyńskim. Podobnie jak brata wybierano go na posła sejmowego i uczestniczył w pracach licznych komisji sejmowych¹². Powstanie jednej z komisji sejmowych wyjednał właśnie Łączyński, sprawa dotyczyła sporów granicznych z niejakim Boczkowskim. Chodziło o granice Koszajca, Sadówka i Ostrowców. Tak, więc o Koszajcu było słyhać wtedy aż na sejmie w Warszawie¹³.

Spis właścicieli ziemskich z 1783 roku właśnie Konstantego wykazuje jako dziedzica Koszajca i Rybna¹⁴. Konstancy Łączyński zmarł w dwa lata później¹⁵.

Na początku XIX wieku Koszajec został przez Łączyńskich sprzedany, kupili go Żochowscy. Właśnie tu w 1816 roku urodziła się Seweryna Żochowska. Jej ojciec wcześniej zmarł i opieką zajęła się matka Maria z Trzczańskich oraz wujowie Franciszek Trzciański i Feliks Żochowski. W Koszajcu był w tym czasie dwór, który zaznaczono na ówczesnych mapach¹⁶. W latach 1828-1830 Seweryna uczyła się na pensji w Warszawie, wróciła do Koszajca tuż przed wybuchem powstania listopadowego. W 1832 roku wyszła za mąż za ziemianina Tomasza Prusaka z Ślęczyna i tam zamieszkała. W 1847 zaczęła publikować opowiadania. Nie była wybitną pisarką, ale znaną ówczasie w całej Polsce. Tuż przed wybuchem powstania styczniowego uczestniczyła w konspiracji. Wobec groźby aresztowania wyjechała za granicę. W Paryżu, po śmierci pierwszego męża, wyszła za mąż za Franciszka Duchyńskiego znanego etnografa i historyka. Również za granicą pisała opowiadania i wiersze. Po śmierci drugiego męża zaangażowała się w pomoc polskim emigrantom. Zmarła w 1905 roku¹⁷.

Jak wspomniano Koszajec był w początkach XIX wieku samodzielnymi dobrami ziemskimi. Później w pobliżu powstała nowa wieś (na miejscu wykarczowanych lasów) zwana Sewerynow, zapewne na cześć pisarki i poetki. Powstała wkrótce też następna osada; Koszajczyk kolonia.

W 1827 roku w Koszajcu było 13 domów i 106 mieszkańców. W czasie uwłaszczenia ziemi dworskiej powstało tu 15 gospodarstw na 159 morgach ziemi. W tym czasie dobra ziemskie Koszajec liczyły jeszcze 326 mórg ziemi. W następnych latach folwark Koszajec został rozparcelowany, głównie między niemieckich kolonistów. W XX wieku nie notuje się już folwarku o tej nazwie.

Według danych ze spisu powszechnego z 1921 roku było tu 9 domów i 80 mieszkańców. Większość z nich podało wiarę ewangelicką (66 osób) pozostali w liczbie 14 osób wiarę katolicką. Ewangelicy byli pochodzenia niemieckiego, ale wszyscy podali narodowość polską¹⁸.

W okresie międzywojennym właścicielem młyna motorowego w tej wsi był E. Satermajer¹⁹.

¹¹ Możliwe jest, że Konstancy był już wcześniej dziedzicem Koszajca, a Rybno otrzymał dopiero później, jednak w 1783 roku dziedzicem Koszajca i Rybna była właśnie Konstancy Łączyński (L.Z.)

¹² Boniecki A. *Herbarz...*, t. 15, str. 277: *Łączyńscy h. Kościeszka i Nałęcz*

¹³ Tamże

¹⁴ *Regestr Diecezjów...*, s. 811

¹⁵ Boniecki A. *Herbarz...*, t. 15, str. 277: *Łączyńscy h. Kościeszka i Nałęcz*

¹⁶ *Topograficzna Karta Królestwa...*, słup 3, pas 3

¹⁷ *Polski Słownik Biograficzny*, tom V, s. 440-441

¹⁸ *Skorowidz miejscowości...*, s. 183

¹⁹ *Księga Adresowa...*, s. 2033